

Літопись монастиря оо. Василян в Кристинополи

Уложив Вас. Чернецкій парох зі Сільця-белского.
від его основаня в 1768 до 1889 року.

Збираючи матеріяли до укладу популярної книжочки про славу в своїм часі родину Потоцких, основателів місточка Кристинополя, положеного в окрузі сокальскім, переглянув я архив тамошного Василянського монастиря. В тім архиві переховуєсь книга: *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego od r. 1766*, в котру вписувано в хронологічнім порядку всі важнійші монастирські обставини а також і місцеві пригоди. З огляду на то, що из зібраних матеріялів не все далось ужити до популярної книжочки, я рішив ся записки монастирські оголосити друком яко Літопис монастиря оо. Василян в Кристинополи, тим більше, що она має свою вартість. Не подаю всіх записок, які містять ся в книзі *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego*, а лиш важнійші. Записки, по мойй гадці меншої ваги, як н. пр. дотикаючі монастирських зарядів і господарства, записки о переведеню поодиноких Василян из місця на місце і т. п. я поминаю.

Монастир з церквою для оо. Василян в Кристинополи оснував і випосажив Франц Салезій Потоцкій, воєвода кїївскій, прозваний "малим королем на Руси". Першим игуменом монастиря був о. Теодосій Грегорович, переселившій ся з трема другими Василянми дня 25 грудня 1764 р. з монастиря волсвинського до Кристинополя. О. Т. Грегорович не вів ніяких записок. Но коли по нїм настав другій з черги игумен о. Корнилій Срочинській, дня 27 марта 1766 р., то сей світлий і трудолюбивий еромонах почав списувати в книгу, назвавши єї: *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego*, не тільки всі місцеві пригоди за своїх часів, але занотував в тій книзі також і все, що за его попередника игумена о. Т. Грегоровича приключило ся в Кристинополи важнійшого. О. Корнилій Срочинській списував монастирську Літопись до 1776 р., а его наслідник, третій з черги игумен кристинопільскій о. Амиликат Крижановскій, продовжив тую Літопись до 1787 р. По смерти о. А. Крижановского залишили его наслідники трудитись дальшим списуванем Літописи, тож усе то, що тут списано по році 1787, зібрав я в Василянських і Бернардинських місцевих і сусідских актів і уложив в хронологічнім порядку.

Рік 1763.

Франц Салезій Потоцкій, воєвода кїївскій, мешкаючій в Кристинополи, висказав в початках сего року свою гадку перед о. Іпатієм Білинським, генералом оо. Василян, і перед о. Іосафатом Висоцким, архимандритом жовківским і адміністратором провінції, вибраним на се достоїнство по переселеню о. Атанасія Шептицкого, архимандрита канівського, на єпископа перемиского (1762 а ум. 1779), що хотїв би спровадити до Кристинополя Василян, а заразом написав лист до Максиміліяна Рилла, єпископа холмского і белского, щоби сей єпископ вислав Василян на духовну місію до Уманя на Україну і віддав Василянам приходство в Новім-дворі і в Кристинополи з церквою, з приходскими будинками, огородами, полями, сїножатыми і т. д, а він обовязував ся надати місцевому світському тогдішньому парохви о. Ілїїв Білянському якійсь другій прихід в своїх добрах.

Переказ голосить, що на усунене світского пароха о. Ілїї Білинського а заступлене его монахами Василянми мало вплинути се, що згаданий парох жадав від своїх прихожан за церковні услуги неправних і висших датків, анїж які ему належали ся, а воєвода, дізнавшись о тім, старав ся усунути его з Нового-двора, до котрого приналежав Кристинопіль.

Дня 21 лютого того-ж року домагав ся воєвода С. Потоцкій у єпископа М. Рилла о консенс для Василян, щоб они спровадились до Кристинополя, а єпископ письмом з дня 4 марта відповів, що дуже радо на то пристає, але Василяне мають поперед постаратись о призволенє у свого генерала.

Дня 26 червня того року предложив о. Іосафат Висоцкій, архимандрит жовківській, ex parte Provinciae, воєводі С. Потоцкому письменні проєкти фундаційні з додатком, щоби монастирі Василянські в Волсвині і в Городищи в церквами і полями прилучено до монастиря кристинопільского. Воєвода С. Потоцкій згодив ся на фундаційні проєкти письмом з дня 26 червня того року, а ті проєкти приймив до відомости і потвердив о. Іпатій Білинський, генерал Василян, письмом з Почаєва дня 30 липця 1763 року.

Дня 27 вересня того-ж року уложив воєвода С. Потоцкій фундаційну грамоту для Василян кристинопільских, писану в Тартакові, і власноручно підписану з печатью на червонім ляку. Грамоту тую вписано потому в городских актах белских. В тій грамоті поставлено оо. Василянам условія: 1) щоби они що-дня служили в церкві литургію на интенцію фундаторів, а по их смерти за упокій их душ; 2) щоб они щороку відправляли по чотири духовні місії в добрах фундатора або в других місцевостях, фундатором указаних; 3) щоби они все асистували місцевим Бернардинам при більших торжествах і хрестних походах. [На сю послідню точку не хотіли Василяне пристати. Коли-ж з часом воєвода С.Потоцкій від тої послідної точки відступив, прийнято акт фундаційний в цілости на капітулі в Берести 1772 року.]

Дня 18 жовтня того року запитує письменно о. Іосафат Висоцкій, архимандрит жовківській, воєводу С. Потоцкого, коли має відбути ся введєне Василян в Кристинопіль. На се відповів воєвода письмом з 12 грудня с. р., що рад-би, щоби се стало ся як найскорше, бо і єсть уже приспособлений дім на мешканє для Василян і обдумано також средства на их удержанє. В тім листі доносить ще воєвода, що писав до Риму, просячи Sacram Sedem o bene placitum apostolicum на відданє Василянам приходства в церкви в Кристинополи, на що вже дотичний ординаріят холмській згодив ся.

Рік 1764.

Дня 12 цвітня того року пише воєвода С. Потоцкій из Варшави до о. Теодосія Грегоровича, игумена в Волсвині, щоби він з Василянами спровадив ся до Кристинополя.

Дня 25 грудня того року спровадив ся о. Теодосій Грегорович з чотирма Василянами из Волсвина до Кристинополя і заняв призначений для них дім коло цвинтаря близько церкви від півночи.

Другого дня 26 грудня, введено Василян в церков. При гомоні труб з бубнами удали ся Василяне рано до місцевого костела Бернардинського і тут ожидали приїзду воєводи С.

Потоцкого з його численним двором. Коли воєвода явив ся в костелі, взяв кс. Ян Кволек, провінціял Бернардинів, *indutus vestibus sacris*, монстранцію з св. Тайнами из костела і удав ся в поході, при музиці двірській, окружений Василями, Бернардинами і двором, до церкви, при котрій оставав ще світській парох о. Ілія Білянській. В церкві відправилась торжественна литургія, а проповідник Бернардин виголосив одвітну проповідь і церемонія скінчила ся.

Рік 1765.

Дня 1. січня того року уділив єпископ М. Рилло грамотою Василям уповажене, що єсть им свобідно, без всякого позволеня від місцевого пароха О. Ілії Білянського, що денно в церкви литургію служити, сповідати, проповідати і т. д. *sine tarnen praejudicio parochi ad ulteriorem dispositionera*.

Дня 27 марта того року приїхав о. Іосафат Седлецкій, провінціял і архимандрит из Овруча, і візитував монастир кристинопільській.

Дня 11 липця того року по силі грамоти ординарія холмского віддавав церкви в Новім-дворі і в Кристинополи о. Теодор Витосовській, декан і парох белській, в присутности о. Льва Плешкевича декана Сокальського з інвентарем церковним, всі приходські будинки з огородами і полями ва на ужиток Василям. [На місци, де стояли в Новім-дворі Церков, стоїть тепер хрест, а де були приходські будинки, єсть фільварок Василянській.]

Місцевий світській парох о. Ілія Білянській, хотяй посідав від воєводи презенту на Копитів, не хотів по відобраню єму церквей з інвентарями так довго уступити из місця, доки не надійде из Риму *beneplicitum apostolicum*. Коли се *placitum* надійшло, переселив ся він на пароха до Копитова, де 1826 р. упокоїв ся, проживши 90 літ.

О. Ілія Білянській, роджений 1736 р. з вітця о. Романа Білянського, пароха в Острові, одержав був приходство в Кристинополи на основі отсеї грамоти:

Franciszek Salezysuz na Krystynopolu, Tartakowie, Kitaygrodzie, Strusowie, Brańlowie, Mochotowie, Tulczynie, Humaniu, z Złotego potoka Potocki, Wojewoda Generał ziem Kijowskich, Bełzki, Ropczycki, Hrubieszowski, Jabłonowski, Opaliński etc. starosta, Jaśnie Wielm. ks. Махуміліанові Рыллові бискупові Чельмському і Бельському przy zaleceniu usług moich do wiadomości podaję, że wakuje ad praesens cerkiew Boża pod Tytułem Sw. Jerzego, wmieście moim dziedzicznym Krystynopolu a to post liberam resignationem ojca Jana Puszczałowskiego, przeszłego parocha tejże cerkwi, w której aby chwała Boża nie ustawiała, ale tym bardziej incessanti cultu odprawiała się, rekomenduje JW Panu i prezentuje do tej ze cerkwi uczciwego Eliasza Bielańskiego, syna ojca Romana parocha Ost(r)owskiego, dobrze mi z skromności życia i przystojnych obyczajów, jako tez z nauki ad spirytualia ejusdem ritus przyzwoitej zaleconego. Tę prezentę dla lepszej wiary, wagi i mocy ręką własną podpisuje, i pieczęcią stwierdzam.

W Krystynopolu d. 11 maja 1759 r.

Fr. S. Potocki.

[Тота презента находить ся в оригіналі в архівах при церкві в Бобятині. На другій стороні сеї презента єсть така дописка: Gdy Bazylianie wprowadzone byli do Krystynopola, W. kolator

Potocki parochowi wyrzeczonemu z tą samą prezentą do dobr swoich Kopytowa przenieść się pozwolił i zarekomendował.]

Дня 20 липця того року відправляли в занятій церкві оо. Василяне: Гераклит Костецкій, Никанор Сорочинський, Модест Трусевич і Корнило Срочинський в присутности воєводи С. Потоцкого і цілого его двору першу місію з великим торжеством.

Die 19 novembris e. a. Illustr Exlmus Dnus Antonius Eugenius Archiepiscopus Effesinus Nuncius Apostolicus fecit Decretum Executoriale Decreti Romani pro fundatione Missionis O. S. B. M. in opido Kristinopol et admissione Nostrum ad Ecclesiam Parochialem Kristinopoliensem alias Beneplacitum. Apostolieum, et sigillatum manueque sua subscriptum in originali misit Dmo Fundatori, is vero Nostris hocce Decretum tradidit.

Того року подарував Станіслав Садовській, староста ропчицькій і маршалок двору С. Потоцкого, до церкви Василянської образ Матери Божої з Ісусом Христом, мальований на полотні, разом з срібниси вотами, один локоть довгий а 3/4 ліктя широкій, взявши на сей образ реверс від о. Теодосія Грегоровича игумена монастиря кристинопільського. На випадок, коли-б Станіслав Садовській хотів сей чудотворний образ (до котрого почали люде горнути ся) відобрати з церкви, зробив Василянин о. Игнатій Биньковській вірну з того образа копію і єї на кілька днів виставлено замість оригінального образу на престолі, а опісля знято сю копію і переховано в монастирській скарбниці.

[В книзі *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego* єсть записаних 14 чудів, що стали ся за молитвами до згаданого образа Матери Божої від 1767 до 1775 р. По 1775 р. нема уже записаних в книзі ніяких чудів.]

(Дальше буде.)

[Дѣло, 06.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1766.

Дня 27 марта того року став игуменом в Кристинополи о. Корнилій Срочинський. (Єго попередник о. Т. Грегорович переселив ся до Добромиля на сотрудника). Сей другій з черги при кристинопільским монастири игумен, учений і трудолюбивий еромонах, уложив книгу *Dziejopis Mortasteru Krystynopolskiego od R. P. 1766.* і почав до неї вписувати всі важнійші пригоди від основаня монастиря. [Згадана книга, оправлена в шкіру, числить 160 карт, списаних по польски і по латині].

Дня 15 мая того року приїхав Максимиліян Рилло, єпископ холмській до Кристинополя на жадане воєводи С. Потоцкого, котрий наставав на то, щоби инсталяція Василян в Кристинополи відбула ся торжественно *sum traditione clavium*.

На торжество тої инсталяції зіхало ся багато світского духовенства окрестности і монахів Василян. Инсталяція відбула ся дня 17 мая в ось-якім порядку:

О 9-ій годині рано дали знати вистріли з гармат о торжестві в місточку. О 10-ій годині зібралося світске і монаше духовенство з єпископом М. Риллом в костелі Бернардинів, куди приїхав воєвода С. Потоцкій з своїм двором. Єпископ, убраний pontificaliter, засів на приготованім для него місци під балдахимом, а проповідник Бернадин виголосив польску проповідь, в котрій, висказавши ціль торжества, прославляв щедрість фундатора і прирікав для оо. Василян любов і сусідску приязнь. По проповіді двигнув ся похід в двох рядах з братствами і хоругвами з костела до церкви. На самім переді ступав Василянин з процесіональним хрестом, а побіч него ишли два світські душпастирі з свічками в руках. За ними поступали оо. Василяне по правій, а Бернадини з провінціялом Яном Кволском по лівій стороні. Дальше йшло світске духовенство в церковних ризах, потім старшина Василянська, а то: оо. Василій Шадурскій игумен білостоцкій, Сильвестер Лащевскій игумен густинскій, Іосафат Седлецкій провінціал і архимандрит овруцкій, Іоаким Спендовскій архимандрит канівскій, Іосафат Висоцкій архимандрит жовківскій, єпископ Максимиліян Рилло з воєводою С. Потоцким і двором. Входячи в церков, заспівали всі "Буди имя Господне благословенно." Коли єпископ усів на призначенім місци в церкві, приступив до єпископа о. Іосафат Седлецкій, провінціал Василян, і висказав, що воєвода О. Потоцкій оснував в Константинополи монастир з місіонерами оо. Василянами, Рим той монастир затверджує і світске приходство оо. Василянам віддати позволяє. Се висказавши, провінціал попросив єпископа, щоби при інсталяційнім торжестві дотичні акти були публично відчитані. Єпископ, піднісши ся з трону, виголосив до присутних по латині довшу мову, а потім игумен кристинопільскій о. Корнилій Срочинскій відчитав акти дотаційні *beneficium apostolicum* на відданє церкви і приходства оо. Василянам. По відчитаню автів віддав воєвода С. Потоцкій ключі від церкви єпископови, а єпископ, долучивши до тих ключів ще ключик від кивота, віддав провінціалови, а провінціал игуменови кристинопільскому. По сій церемонії подякував о. Іоаким Мергулець, Василянин і професор реторики в Білостоці, воєводі С. Потоцкому за фундацію і переданє ключів, а опісля єпископ М. Рилло відслужив литургію при асисті священників і капелі панської. Підчас литургії проповідав Василянин о. Сильвестер Лащевскій, по литургії ще другій Василянин о. Венедикт Холевчинскій, — і на тім інсталяція скінчила ся. В часі інсталяційного торжества стріляли від початку до кінця з гармат.

По торжестві церковнім приймав одну часть зібраних гостей воєвода С. Потоцкій в замку, другу часть Василяне в своїм монастири.

Рік, 1767.

Дня 5 лютого того року пожертвував воєвода С. Потоцкій 500 золотих польских на закупно книжок для бібліотеки Василян кристинопільских.

—

В послідних днях червця того року упокоїв ся в Кристинополи Петро Жураківскій, дворянин греко-кат. обряду, остаючи в курації у надвірного лікаря д-ра Августа Hirneys-a. Похоронено его на цвинтарі перед церквою монастирскою.

—

Того року прилучено два *per se stantia monasteria* в Волсвині і в Городищу до монастиря кристинопільского.

Монастир в Волсвині заложив Іоань Остророг 1629 р. Монастир же в Городищи заклали міщане з Белза около 1590 р., а за се мала право вибирати игумена для того монастиря. [В Волсвині був ще другий — женьській монастир, та не знати, коли его знесено.]

Рік 1768.

Дня 3 цвітня того року повстав огонь в Кристинополи і спалило ся 26 домів. Небезпечність для міста була велика.

Die 5 aprilis mane hora 8 visi sunt duo soles ad orientem.

Дня 1 червця того року опалило ся в Кристинополи 56 домів а при тім був ушкоджений дах на церкві монастирській.

Дня 12 червця того року надійшла до Кристинополя дуже сумна вість про різню Уманьску, при котрій і деякі Василяне пострадали жите. Тоту різню описав о. Корнилій Срочинський, игумен кристинопільській будучи під той час на місії в Умани, яко наочний свідок. [Гляди: Rzeź Humańska 1768 r. opisana przez X. Kornelego Sroczyńskiego superiora Krystynopolskiego. "Przegląd dziejów polskich" Poitiers 1839. T. III, стор. 36.]

Рік 1769.

Дня 15 мая того року польські конфедерати під начальством Пулавских, ночуючи в Сільци-белским, наложили контрибуцію на Кристинопіль, а скоро її одержали, відойшли до Сокаля а з відтам до Грубішова.

Дня 28 мая того року о 10 годині рано наткнулись Росіяне під Древичем на польських конфедератів в Кристинополи і почали ся бити. Конфедерати, будучи в меншости, утікали до Сокаля та по-за Буг, а багато укрило ся в костелі Бернардинів, де их Росіяне винайшли і увязнили, а потім пустили на волю. В сій борбі убито 123 людей з сторони конфедератів. Росіяне своїх убитих похоронили в ночі. Из убитих конфедератів похоронено одних на передмістю Кристинополя, других при дорозі ведучій до Острова, при лісі, де й поставлено хрест, третих в Добрачині і в Боратині. В часі борби померла из перестраха старостина Тереса Вишневска і її з знатними конфедератами похоронено у Бернардинів, без проводу і тихцем без звонів. По причині, що на хорах в церкві Василянській винайшли Росіяне укрившого ся раненого конфедерата, мав игумен монастиря великі неприятности від Росіян, при чім забрано ему его власні і касові гроші.

Дня 20 липця того року видав Феліціан Филип Володкович архієпископ і митрополит кіївській відозву з Миньска до клира, поручаючи клирови впливати на селян, аби они против польських панів не бунтували ся і не давались до бунтів накланяти.

Що року в день іменин ктиторів Потоцких відправляли ся в церкві і в костелі в Кристинополи, в присутности численно зібраної окрестної шляхти і дворян, при стрілянню з гармат, торжественні богослуженя, а потім клир і шляхта складали свої благожеланя після установленної церемонії в замку. Сего року доручив игумен о. К. Срочинській патронці в день єї іменин свій благожелаючий стихъ въ польській мові уложений дуже зручно. Стих складає ся з 22 строчок, а не досить того, що початкові і кінцеві букви стрічок стиха укладають слова Anna Potocka (11 букв, отже кожда буква на дві стрічки), не досить того, що дві перші і дві послідні строчки стиха укладають в симетричнім відступі слово Anna — ще в додатку і на-вхрест стиха уложені слова Anna Potocka. Штучність того писаного стиха може представити хиба фотографічний знімок.

Рік 1770.

О. Николай Шадурскій, світській пресвітер, вибраний генеральним візитатором, маніфестував ся яко неприязно настроений для монахів Василіян.

В місяци цвітню того року виступив Буг из берегов так сильно, що о такім виливі не памятали найстарші люде. Як на весні, так само в літі і в осени були великі виливи Буга, длятого рік той був дуже прикрий. Від 26 грудня 1770 до послідного марта 1771 була знов остра зима, снігу багато, тому через цілий сей час їздили люде без перерви саньми.

В половині липця 1770 року появила ся морова зараза в Жовкві, занесена туди з шкурами з України. На сю епідемічну заразу померли Василіяне в Жовкві: Панкратій Роговській, Василій Рабец, С. Маковській, Іона Борецькій і Тадей Борисевич. Лише два Василіяне, о. Іосафат Висоцькій з другим товаришем *fugam salverunt vitam*. В часі пануючої морової зарази поутікали люде з Жовкви. Многі укривали ся близько ставу під Туринкою, де, викопавши глибокі рови, перебували і харч собі варили. [По тих роках лишились і доси сліди.]

В дні 8 а 17 серпня того року відправляли в Кристинополи Василіяне з Бернардинами спільні процесії з чудотворною иконою Матери Божої і з мощами св. Климентія мученика, щоби відвернути від місточка морову заразу. [Мощі св. Климентія, котрі і доси переховують ся в скляній домовині в бічній каплиці побіч великого престола в костелі Бернардинів кристинопільських, одержав воєвода С. Потоцькій від папи Іннокентія XIII, і спровадив их до Кристинополя з великим торжеством дня 8 червня 1723 р.]

Дня 25 серпня того року наказав Масимиліян Рилло, єпископ холмській і белській тридневний піст і тридневні процесії по причині морової зарази.

Дня 31 серпня того року оглядав воєвода С. Потоцькій з архитектом І. Сельнером місце, де би для Василіян можна мурувати церков з монастирем. З причини, що воєвода наставляв, щоби перше мурувати церков а опісля монастир, просили Василіяне архитекта і другі двірські особи, вставитись у воєводи за ними, щоби перше муровано монастир а потім церков.

Дня 1 жовтня того року появилася морова зараза в Крехові (там померло 8 Василян), в Могерові і в Тартакові, послідного жовтня в Сокалі, а в середині падолиста в Себечеві і в Вербіжи. На сю слабість померло: в Жовкві 1.979 християн а 5.000 жидів, в Сокалі 243 християн а 114 жидів, в Тартакові 43 християн, в Кременці 4000 християн а 500 жидів.

Средства, якими ратувалися люде против морової зарази, були двоякі: фізичні і духові.

I. Средства фізичні:

1. В половині серпня того року заведено у всіх містах, місточках і селах найострійші варти, котрі нікого не впускали і не випускали без свідоцтва. В Кристинополи стояли на чотирох місцях варти зложені з християн і жидів. Ті варти обїзджали в ночі двораки і контролювали перепустки. Такі варти стояли до весни а в Кристинополи аж до літа 1771 року.

2. Християне ревідували доми жидівські а жида доми християнські, чи всі після уложених списів були здорові, а коли хто занедужав, то зараз оглядали его лікарі, чи не слабій він на морову заразу.

3. По містах а селах палено огні, щоби дими чистили воздух.

4. По хатах каджено зілем прозваним "не хороше" і ялівцем.

5. Люде натирались чесником а споживали чесник бо він має відтручуючу силу, коли, противно, цибуля посїдає силу притягаючу.

6. Люде носили при собі живе срібло.

7. На горяче зелїзо лито оцет і люде підкурювали ся ним. Сей оцет робив ся таким способом: До двох гарців сильного винного оцту додавано подушеного чеснику одну унцію, гвоздиків так само, і дягелю, дальше жменю ялівцю, рути, і соли. То все дистилувалось через кілька днів на сонци а потому уживано за лік. Тим оцтом натирано пульси на руках, уши, нос і задню часть голови. Де лютувала велика зараза, там брано кілька крапель сего оцту на язык. Хто був на морову заразу недужій а знов занедужав, тому треба було випити одну або півтора ложки сего оцту, а кола би показала ся диминиця, то мачано хустку в тім оцті і прикладано.

II. Духовні ж средства були:

1. Процесії, сполучені з молитвами, сповідью і суплікаціями, відбували ся по містах і селах.

2. На дверех в хатах приліплювано і при собі ношено хрестики уложені з букв св. Захарієм єпископом єрусалимским, бо таких хрестиків уживали і отци Тридентійского собора, коли появилася морова зараза 1546 року.

В часї морової зарази перестала всяка торговля в краю. Де лиш показала ся зараза, виганяно з того місця люде і они блукались по лісах та полях. Хоч прогнаним доставлювано по можности харч, то така богато их умерло з голоду. Трупи померших лежали по полях без похорону, звіри і птиці розтягали их тіла і розносили заразу дальше. До змаганя зарази

причинялась не мало і велика спекота, яка тягла ся через ціле літо аж до падолиста. Морова зараза вигасла в день празника св. Василія Великого с. є. на Новий Рік, коли настали морози. Тії, що лишились при житю, повертали до родинних місць і оплакували смерть своїх рідняків і знакомих.

Дня 26 грудня того року звінчав ся тайно в нестанецькій церкві, без відомости і позволеня родичів Щастний Потоцькій, син воєводи Салезія і Анни Потоцких, з Христиною Коморовскою з Сушна. То однак відкрило ся.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 07.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1771.

Дня 8 січня того року відбуло ся вінчанє в костелі Бернардинів в Кристинополи князя Ксаверія Любомирского з Антониною, дочкою воєводи Салезія і Анни Потоцких з великою парадю. Від замку до костела була дорога вистелена червоним дорогим сукном.

Дня 10 лютого відбуло ся вінчанє в костелі кристинопільскім Михайла Мнішка з Пелагією, дочкою Салезія і Анни Потоцких. Підчас сего весіля мешкав в монастири Василян староста Свіжевській з родиною.

Дня 13 лютого напали незнані люде на двір в Новім селі коло Куликова, викрали Христину Коморовску і не знати, куди єї увели.

Дня 19 марта упокоїв ся о. Ираклій Лисовській, бувшій прото-архимандрит Василянській а опісля єпископ Смоленській (1763—1771).

Дня 8 цвітня упокоїв ся в Почаєві о. Игнатій Білинській, прото-архимандрит Василянській, проживши 67 літ.

Дня 12 цвітня відїхав з Кристинополя Щастний Потоцькій, син воєводи, з своїм учителем о. Вольфом, Піаром, шурином Брілем, д-ром Макперланом, лікарем Бістецьким і службою на довшій час за границю з наказу вітця, щоби зірвав всякі зносини з родиною Коморовских из Сушна.

Дня 4 мая відправили Василян процесію до Буга і посвятили воду, бо від чотирох неділь була велика посуха. По сій процесії почав слідуючого дня падати дощ без громової тучі.

Дня 27 мая пожертвував до церкви оо. Василян Франц Злотницькій мальований на полотні образ Исуca Хриcта на хресті з срібними на образі оздобами. Образ сей набув Злотницькій у Доминикан в Великих-Очах в заміну за книжки. Перед сим образом, коли лише церков була отворена, палила ся лампа після бажаня Франца Злотницького і его жени Єви.

Дня 14 червця міряв Иван Сельнер місце, де має стати мурована церков з монастирем. Василян просили Сельнера, щоби им при помірі побільшив місце аж до камениці Бензи. (Бенза був надворним лікарем в Кристинополи і посідав власний мурований дім.)

Від 20 до 25 червня бував що дня в монастири Петро Потоцкій, воєвода познаньській, і учив ся від Василян старо словенського язика.

Дня 10 липня взяло триста кінних конфедератів польских, під командою Шіца, в неволю на передмістю кристинопількім російского генерала князя Мешоровского.

Того самого дня переходило около 3.000 Россіян через Кристинопіль, слідачі за конфедератами.

Дня 6 серпня записав о. Іосафат Висоцкій, першій архимандрит жовківській, на монастир кристинопільській 20.000 зол.

В послідних днях серпня надійшла до Кристинополя сумна вість, що морова зараза появила ся на ново на Україні в Тульчині і в других місцях, та що і в Києві ще не вигасла. Тота вість кинула великій пострах межи людей.

Того року був великій неурожай в краю. Жито доставлявано з Чех. За корець жита плачено 27 зол. і ще трудно було его дістати.

При кінци місяця грудня того року являли ся межи людьми напрасні випадки смерти при горячках і сильній блювоті.

Рік 1772.

Дня 4 січня запедужала Анна Потоцка, жена воєводи Салезія Потоцкого в Сокали. В дні 5 і 6 січня її недуга погіршилась, а дня 7 січня о 7½ години вечером упокоїла ся в замку в Сокали. Дня 9 січня бальсамовано її мертве тіло, при котрім від дня смерти сторожили Василяне з Кристинополя і відправляли литургію з парастасами. [Величавий похорон її мощей відбув ся 16—20 січня в Кристинополи, а серця її 18 серпня в костелі Бернардинів в Сокали.]

Дня 12 січня рускій парох з Боратина повертав з монастиря кристинопільского домів, а випавши коло Маджарок з воза, забив ся на смерть.

Дня 10 марта упокоїв ся о. Франц Прушинській, суперіор Єзуїтів з Ляцова, проживаючій в кристинопільским замку. Єго мертве тіло відвезено до Ляцова.

Дня 23 марта народила ся княгини Антонині Любомирській, дочці Салезія і Анни Потоцких, дочка. Охрестив її о. Мартин, Тринитар, именем Людовика-Єлисавета-Катерина. До хресту тримали новонароджену шпитальний дід з бабою.

Дня 17 цвітня переїздив через Кристинопіль до Риму о. Иротеї Корчинській, Василянин і ректор львівській, именованій генеральним прокуратором. Василяне з Кристинополя дали єму 2 дукати, щоби постарав ся в Римі о відпуст для заснованого братства св. Онуфрія.

Дня 24 мая приїхали до Кристинополя: о. Порфирій Важинській, генерал Василян, з о. Онуфрієм Братковским, провінціалом, на люстрацію монастиря. Воєвода С. Потоцкій приймав обох дуже ласкаво в замку, бо казав поотворювати всі двері в комнатах, зняти покриття з канап, крісел і люстер, а се діяло ся лише при великих галях в замку. Слідуючого дня відслужив о. П. Важинській литургію в монастирській церкві в присутности воєводи з єго численним двором, потім відїхали оба до Володимира.

Дня 26 мая приїхав Максимиліян Рилло, єпископ холмській і белській, до Кристинополя на дієцезальний собор, якій що року ту відбував ся. Собор продовжав ся через два дні, третього дня відїхав єпископ до Холму. На тім соборі укарано з наказу єпископа "дисципліною" при три-разовім відмовлюванню "Помилуй мя Боже" о. Стефана Орралеvского, пароха з Сокаля, і ще другого пароха з Стоянова.

Дня 22 червня упокоїв ся о 2 годині з полудня по пяти-місячній недужі Франц Злотницькій, подчашій і новгородській покровитель монастиря кристинопільского, в Тудорковичах. Перед

смертю переказав покійний в притомности о. Свіжовского, ректора Піярів з Варяжа, всі щепи з двірського тудорковицького огорода для монастиря оо. Василян.

Похорон покійного відбувся 24 червня з Тудоркович до Сокаля; похоронено його в криптах Бернардинського костела. При похороні виголосили пращальні слова: о. Корнелій Срочинський, игумен Василян кристинопільських, перед двором тудорковицьким; о. Хойнацький, Піяр, при церкві в Тудорковичах; В. Вильчинський, лат. парох з Крилова, перед Бернардинським костелом в Сокалі, а гвардіян сокальській над могилою.

Дня 3 липня вмуровано в стіну за великим престолом в монастири Василянським в скляннім посуді на паргаменті уложене письмо, де списано: хто, коли і для кого сей монастир вимурував.

Дня 19 липня в неділю, виїхав на завсігди з Кристинополя за границю, місцевий дуже спосібний лікар д-р Августин Нугнеус. Сей лікар перебував ту через 15 літ, був загальнолюблений і поважаний.

Дня 1 серпня прийшло до Кристинополя 300 австрійських жовнірів кінних.

Як в Кристинополи так і по других місцевостях поприліплювано на церквах і костелах друковані урядові письма, в котрих оголошено, що цісар австрійській займає під свою власть Галичину, тому всі дальші интрати мають належати до австрійського правительства.

Дня 14 вересня відобрали Австрійці все оружїє від надворної служби воєводи С. Потоцького. Се діяло ся і по других дворах можних польских панів. Австрійці боялись уруженої по дворах служби.

В місяци вересни була велика спекота, а після неї тучі з лискавицями і частими громами.

Дня 16 вересня австрійске войско покинуло Кристинопіль і відійшло до Олексинця, зробивши собі перед відходом магазин на склад вівса в монастири Бернардинів.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 19.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1772.

Дня 22 жовтня помер воєвода Салезій Потоцкій, основатель мурованої церкви з монастирем оо. Василян в Кристинополи і их великій покровитель, проживши 72 літ.

Воєвода упадав що-раз більше на силах по смерти своєї жени Анни; до того не мало причинив ся і неприємний для него процес про смерть утопленої Христини з роду Коморовских.

Мешкаючи в замку в містечку Тартакові почав воєвода дня 9 жовтая омлівати. Дня 15 жовтня приїхав воєвода о 4 годині з полудня з цілим своїм двором з Тартакова до Кристинополя, і лягши по приїзді в постіль, більше из неї не подвигнув ся. Дня 16 жовтня прикликав воєвода о. Корн. Срочинського, игумена Василян, і доручив ему 108.000 зол. на будову монастиря і церкви. Дня 17 жовтня надійшла до замку вість, що Пелагія Мнішкова, дочка воєводи С. Потоцкого, померла в Вишнівці, але о тім недужний воєвода не дізнав ся. В днях 18—19 жовтня погіршила ся недуга воєводи. Дня 20 жовтня сповідав ся він і прийняв послідне помазанє. Дня 21 жовтня приїхала з Варшави дочка воєводи Марія Брильова з австрійским лікарем і сей пустив недужному кров. Дня 22 жовтня в четвер рано воєвода сповідав ся знов і заявив, що "нині треба буде мені вибирати ся до вічности" — і оно так сталось, бо того ж дня о год. 11¼ в полудне заснув на віки.

Скоро лиш воєвода помер, виїхав Доминик Каменецькій, маршалок двора, з Кристинополя за границу, щоби Щастного Потоцкого, єдиного сина пок. воєвода, увідомити о смерти вітця.

Від дня смерти воєводи аж до дня єго похорону відправляли ся в церкві, в костелі і в замковій каплиці заупокійні литургії. Дня 23 жовтня бальсамовано мертве тіло воєводи. При обдукції тіла знайдено, що мозок покійного був здоровий, утроба і селезінка були згангреновані, серце зниділе а в жилах жовта кров. При тілі мерця сторожили на переміну оо. Василяне з Бернардинами по днях і ночах, співаючи псалтир і читаючи молитви. Дня 24 жовтня принесено перед сходом сонця до монастиря Василян мозок і утробу воєводи і похоронено при панахиді провізорично в деревяній каплиці, бо церков під той час не була ще вимурована. Того-ж дня перенесено мертве тіло з малої комнати до найбільшої салі в замку і уставлено на одвітнім катафальку.

Приїхав до Кристинополя Михаїл Мнішок, зять воєводи, по похороні своєї жени Пелагії.

Дня 31 жовтня доручив Мартин Липській, езекутор тестаменту, 200 зол. оо. Василянам на заупокійні богослуженя.

Дня 15 листопада делегував єпископ Максимиліян Рилло о. Корн. Срочинського игумена кристинопільского до Сокаля, щоби вінчав в св. Николаївській церкві новоженців по причині сварні тамошного пароха з міщанами.

Дня 10 листопада розіслано з кристинопільского замку запросини до архієпископів, єпископів, світского і монашого клира на похорон воєводи. По монастирях Василянських розіслав запросини игумен о. Корн. Срочинській. На кілька днів перед похороном воєводи поставлено з дощок мости від замку аж до костела Бернардинів.

Дня 27 листопада приїхали до Кристинополя на похорон воєводи: граф Вацлав Сіраковській, лат. архієпископ львівській; Стефан Августинович, архієпископ вірменській; Онуфрій Шумлянський, рускій єпископ перемискій; Лев Шептицький, рускій єпископ львівській; Фелікс Турській, єпископ луцькій; Самуїл Гловинський, лат. суфраган львівській; Станіслав Виковській, лат. суфраган перемискій; дальше ордерових крилошан 30; Бернардинів 90; Домініканів 70; из всіх прочих чинів по 15, 17, 30, 50 монахів з провинціями; Василян 128 — і багато ще світського сільського клиру обох обрядів.

Дня 30 листопада зібрав ся приспівшій на похорони клир о 3 годині з полудня в замку і під проводом лат. архієпископа В. Сіраковського перенесено домовину з замку до костела Бернардинів. В часі сего похоронного походу були чотири проповіді: єзуїтска на бальконі замку; піярска, при брамі замковій; василіяньска, перед церквою і бернардиньска в костелі. Домовину, котру окружали Василяне, несли на раменах урядники воєводства белского і дворяне. Деревяна домовина була червоним оксамитом з моширо золотими гальонами і френзлями покрита і грубими срібними цвяхами оббита, а в ній містила ся ще друга домовина з тілом воєводи в дорогій одежі. Коли похід увійшов в костел, поставлено домовину на чотирох великих, деревяних позолочених орлах, котрі стояли на чотириступеннім катафальку, покритім дорогим оксамитом, і тримали герби. [Катафальк з львами і з орлами, котрий справив воєвода Потоцькій ще на похорон своєї жени Анни і сам на ній спочивав, єсть і доси при костелі Бернардиньскім перехований в добрім стані, а окрестна шляхта визичає его при похоронних обрядах в своїх родах.]

Дня 1 грудня відбув ся похорон воєводи Салезія Потоцкого при такій самій церемонії і порядку, як похорон его жени. Сего дня служили литургії всі прибувші на похорон єпископи. По послідній литургії, явку відслужив В. Сіраковській, лат. архієпископ львівській, і по пращальній проповіді о. Іоана Підгородиньского, архидіякона луцкого, пароха острівского, знято домовину з катафалька, занесено єї при похоронних співах в підземну під костелом крипту і вложено побіч домовини пок. воєводини Анни. В часі похорону роздано між присутних латинській стих *Carmen lugubre* уложений о. Львом Паншиньским, Василянським в професором філософії. [Воєвода Салезій Потоцькій був середного росту, товстий, з жовтим округлим лицем, на котрім відбивала ся гордість, а рідко коли можна було на ній бачити усміх. Воєвода любив короткі на свої питання відповіді, бо в противнім случаю морщив брови, а коли тупнув ногою, то той, що его до сего примусив, сли не на все, то на довгій час стратив у него ласку. Портрети Салезія Потоцкого і его жени Анни переховують ся в церкві і в костелі в Кристинополи.]

Як при похороні Анни Потоцької, так само і при похороні Салезія Потоцкого містив ся численно приспівшій до Кристинополя клир по приватних християнських і жидівських домах. І кухня так само містилась серед ринку. В часі похорону розійшло ся межі Василянми трунку, якій побрано з магазину: вина французского 1 бочка; вина угорского 1 бочка; меду 6 бочок; пива 16 бочок; горівки 23 гарців; до того оселедців 1 бочка. З магазину побирано ще хліб, оливу, оцет, мясо, ярину і т. д. і 24 фір дерева. Як Василяне, так само і другі монахи з світским клиром побирали з магазину страву і трунки. [Кілько побрано всего, в літописи не записано.]

Дня 2 і 3 грудня відправляли ся в церкві і в костелі заупокійні литургії, а дня 4 грудня псчав клир розїзджати ся з Кристинополя домів.

Дня 4 грудня приїхав из заграниці до Кристинополя о. Вольф, Піяр, бувший учитель Щастного Потоцкого, і заявив, що Щастний, котрого лишив у Відни, невдовзі поверне до свого родинного місточка. І дійсно, Щастний приїхав до Кристинополя 17 грудня того року.

Дня 10 грудня просив игумен О. Корн-Срочинській Мартина Липского, езекутора тестаменту, щоби подарував до церкви Василянської оксамитне сукно, яке покривало катафалк а давнійше покривало оно при танцях в замку поміст замкової салї. На се відповів Мартин Липській: "Уже на тім сукні не буде ся в замку танцювати", — і віддав его за призволенем родини Потоцких для ужитку церкви.

Дня 22 грудня відвезено серце воєводи С. Потоцкого до монастиря Бернардинів сокальских.

Рік 1773.

Дня 1 січня приїхав до Кристинополя Максиміліян Рилло, єпископ холмській, був на литургії в день Навечерія Рождества Христового в монастирській церкві, але занедужавши, лежав через півтретя тижня слабий в замку. В часі недуги відвідували его Василяне по кілька разів денно і услужували ему.

Дня 4 лютого виїхав Щастний Потоцкій з своїм двором з Кристинополя до Сокаля на похорон вітця свого. Сей похорон відбув ся в костелі Бернардинів сокальских. Посеред костела устроєно високий катафалк, на яким тримали два генїі серце в срібнім сосуді. На сей обряд приспіло: Домініканів 12, Тринітарів 18, Василян 10 з провінціялом Онуфрієм Братковским і секретарем Анастасієм Петровским. Заупокійну литургію служив єпископ Макс. Рилло в присутности монашого і окрестного світского клиру. Підчас литургії виголосив одну проповідь місцевий Бернардин а другу, по литургії, Піяр з Варяжа. По укінченім богослуженю знято серце из катафалка і похоронено его під градусом перед престолом чудотворної икони Матери Божої побіч серця жени воєводи. Обід був в рефектарі у Бернардинів і в одній гостинниці в місті на рахунок кристинопільского двора. За труди при похороні серця воєводи ремуеровано: провінціялів по 10 дукатів, секретарів а проконсульторів по 13 дукати, для всіх оо. Василян дано 12 дукатів. При тім сумнім обряді роздавано між присутних польській стих, якій ad hoc уложив о. Лев Павшинській, професор Василянин.

Дня 21 марта упокоїв ся в Кристинополи о. Франц Шміть, гвардіян місцевих Бернардинів, по тримісячній тяжкій недузі. Шміт був великим другом Василян і загально поважаний. В похороні брали участь Василяне і відправляли в костелі заупокійні литургії.

Дня 8 мая уложив игумен о. К. Срочинській слідуючій польській стих, і доручив его Щастному Потоцкому в день его именин:

STAń ojczyzny PatroNle! a syna w niej wySłAW,

STArāj się byswe SkroNIe, Twój Klient StaniSłAW,
POIlskę wieńczył Koroną TO poCzet szeroKI
POtockich zasług rodzi TO zyCia cne kroKI.

Сего дня, яко в день именин, виїхав Щастний Потоцкій з цілим своїм численним двором з Кристинополя до Острова на богослуженє, де в его притомности вінчало ся 12 пар новоженців. По вінчаню дістала кожда пара в дарунку на памятку від Щастного: пару волів, червоні жупани, зелені контуші, шапки, чоботи, а невісти черевики, спідниці, корсети, чипці і т. д., і по 100 зол. в грошах.

З Острова відїхали всі до Гайчина під Новий-двір, де був фестин, на котрий зібрало ся прошених і непрошених до 8000 гостей. Ту були з дерева містерно повиставлювані салї, альтани, возівні, кухня, і т. д. — все покрите стриженою сосниною.

Хотяй кожда пара новоженців мала свою власну орхестру, то при обїді пригравала численна орхестра замкова. На сїм фестинї спожито чотири воли, кільканацять баранів, випито 6 бочок меду, куфу горїлки і 12 бочок пива. Був в земли вкопаний гладкій 7-сяжневий високій стовп, а з его вершка звисали: жовті чоботи, пояс, пара одежі, шапка, бутелька вина і 100 зол. Тягнуно льоси, хто має лїзти на стовп. Льос упав на паробка з Острова і сей діставши ся на вершок стовпа, забрав усе, що там висїло, на свою власність. Бігали ще в ліску дівчата в завязаних міхах по шию до низького стовпа, на котрім були попривязувані різні річі, і ті річі відкусували дівчата зубами. Стояло ще в ліску корито привязане до двох стовпів, наповнене водою, а навколо корита були хустки. Хто добїг до корита і відв'язував хустку, тому на голову виливала ся вода — і се всіх увеселяло. По танцях видав Щастний Потоцкій повними жменями гроші між зібраних; ті, штовхаючись, збирали гроші з землі.

Так справляв Щастний Потоцкій свої перші именини. Тільки-ж веселі ті именини закінчили ся невесело, бо оден селянин з Нового-двора, упивши ся над міру, упав не живий на землю, поражений апоплектичним ударом, а всі розїйшли ся домів.

Дня 18, 19 і 20 мая ділили ся дочки Салезія Потоцкого гардеробою, яка лишила ся по их матери Анні. Деяку одежу подаровано Василиянам на церковні фелони, а Марія Брильова подарувала до монастирської церкви мощі св. Онуфрія в дорогій оправі.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 20.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1773.

Дня 25 мая приїхав до Кристинополя єпископ холмській Макс. Рилло на дієцезальну конгрегацію.

Дня 28 мая упав Стефан Лебрєн, у читель танців в замку, припадково з коня, і убив ся на смерть.

Дня 3 червця повішено в Кристинополи жида, котрий обікрав був тартаківску церков. Перед смертію старали ся оо. Василяне навернути засудженого жида на віру християнську, але надаремно.

Дня 19 червця була нечувана в Кристинополи буря. Тота сама буря позавалювала в Холмі дома і побила людей, а з єпископскої палати здерла цілий дах.

Того-ж дня спалили ся міста Томашів і Замость.

Дня 20 червця одягнуено малого хлопця Василя, сина місцевого міщанина Ілїї Говорского, на бажанє родичів в рясу василянську.

Дня 23 червця заведено при монастирській церкві братство св. Онуфрія. В часі того торжества держав відправу єпископ Рилло при асисті Василян і окрестного духовеньства, візаного єпископом на се торжество.

Дня 28 червця взивали Піяри з Варяжа Василян на філософічну диспуту до Варяжа, але Василяне там не явили ся.

В липцю панувала епідемічно дезинтерія і багато людей умирало. Лікарі заказали людям їсти біб, бо добачили, що в бобі зараза, а то длятого, що стручки на бобі ростуть в другі літа все до гори, а сего року росли они в долину.

Дня 17 липця прийшло австрійске войско до Кристинополя і розложилось по кватирах в місточку.

Дня 8 вересня відбувала ся торжественна коронація чудотворної икони Матери Божої в Почаєві. На се торжество їздили з Кристинополя до Почаєва Василяне: игумен Корнилій Срочинський, Граціян Парницькій і Мартиніян Драчикевич і повезли з собою 50 дукатів яко наложену на монастир контрибуцію. Окрім численно зібраної польскої шляхти і сельского народу, були на сій коронації: Сильвестер Любинецькій, Макс. Рилло, Порфирій Важинський, Онуфрій Братковській, над 200 монахів-Василян і багато світского клиру обох обрядів. В часі торжества пригравали три орхестри, не хибло і тріумфальних брам та штучних огнів.

Дня 26 грудня оголосив прилюдно комісар циркулярний в Кристинополи, що в неділі і свята закупаються ярмарка та торги, і мають лише в будних днях відбуватися в містечку.

Дня 29 грудня складали в циркулах присягу на вірність австрійському пануючому домови: парохі сільські обох обрядів, шляхта, бурмістри міст і містечок, сільські войти з двома присяжними, игумени монастирів і з кожного кагалу по трох жидів. У Львова же складали присягу архієпископи, єпископи, крилошане, провінціали монаших чинів і шляхта через своїх депутатів — перед графом Пергеном, губернатором галицьким.

В осени того року посаджено на фільварку в Новім-дворі і в монастирському огороді багато щеп, які вдова пані Злотницка з Тудоркович прислала до монастиря. [Сі щепи, як уже звісно, записав був її небіщик муж для монастиря Василянського.]

Рік 1774.

Дня 17 січня, по освященню води на Бузі в день Іорданського празника, окроплено по звичаю як що року всі комнати з замку і знатніші доми в містечку.

Дня 27 січня ночував в замку кристинопільським граф Перген, губернатор львівській, покликаний австрійським цїсарем до Відня. На єго місце именовано провізорично губернатором графа Гадїка, команданта войскового.

При кінци місяця січня слабували люде на горячку, а між худобою кинулась зараза, на яку багато худоби вигинуло в окрестности Кристинополя.

Дня 31 марта, в Великодний четвер, роздавано для бідних в замку, як се що року бувало, милостиню. Сєго року явило ся в замку по милостиню до 500 бідних людеи, і не відмовлено им помочи.

В половині цвітня був єпископ холмськїи Максиміліян Рилло на канонічній візитї на Україні. В містї Бердичевї арештували єго Россїане і аж в липцю випустили єго на волю.

Дня 1 мая спровадили ся Василяне до чотирох вимурованих в монастири комнат. Від основаня монастиря кристинопільського мешкало шість Василян в п'ятьох дерев'яних малих комнатах, а коли пізнійше, за-для ставляних мурів, дві комнати розвалено, тулило ся сім Василян в трех комнатах.

Дня 16 червня прийшла до Кристинополя залога австрійських гузарів.

В місяці червни знайдено в Кристинополи на однім стеблі шість, а в Завишни дванацять високих колосів жита.

Сего літа панували в тутешній окрестности дуже часті огні по причині частих громів. На Поділю побив град велику череду овець і убив двох пастухів у поли.

З кінцем червця перенесли Василяне служебні престоли з дерев'яної каплиці до вимурованої закрестії і скарбниці — і від сего дня відправляли они тут богослуження, поки не скінчило ся муроване церкви.

Дня 1 грудня вінчав ся Щастний Потоцкій другій раз, по смерти Христини Коморовскої, з Юсифою Мнішківною в підкарпатскім містечку Дукли.

Дня 19 грудня приїхав Щастний з женою з Дуклі до Кристинополя.

Рік 1775.

В початку місяця січня були через пять днів такі нечувані морози, що з холоду гинули худоба і люде. В лютім же були такі великі води, що залили цілу окрестність Кристинополя і позривали всі мости.

Дня 9 лютого покасовано надворним декретом всі давні мідяні гроші, а гроші золоті і срібні знижено значно в ціні.

Дня 14 марта відїхав Щастний Потоцкій з женою до Дуклі, а з-відтам удав ся до Варшави. Перед відїздом зменшив він свій численний двір і випустив свої добра в аренду.

Дня 15 марта упокоїла ся Евдокія, жена Симеона Саноцкого, камердинера двору. Тіло покійної спроваджено до церкви, де переночувало, а другого дня по заупокійній литургії похоронено в хорі монастерскім при стїні від полудня.

Дня 18 марта відбували в монастири кристинопільськім осьмодневні реколекції під проводом Василянина душпастирі з Жужеля, Ванева, Острова і Глухова, наложені на них по візиті єпископській.

Дня 7 цвітня відїхала з Кристинополя до Варшави Марія Брильова, котра ту з цілим своїм двором від часу смерти вітця, воєводи Салезія Потоцкого, в замку мешкала.

Дня 3 мая похоронено в криптах костела Бернардинського, любленого лікаря д-ра Маскарлана при участі місцевого клиру обох обрядів.

Дня 28 червця спалив грім в Мостах великих латинській костел з звінницею. Пануючі громи в сім місяці попалили по селах много хат.

Дня 23 серпня вимуровано в монастири скрите місце. "Де се скрите місце і якій приступ до него — о сім знають лише: теперішний игумен і мулярі: Дмитер Робачинській, Роман Волгановській, Іосиф Петришин, Теодор Олійників, Михаїл Возняковській, Павло Кузмір і Ілія Гаварській столяр. Се місце ту неопишує ся близше, бо о нїм знати повинен лише настоятель монастиря і він свого наслідника секретно має повідомити."

Дня 7 вересня зібрали ся в Варшаві єпископи обох обрядів з прото-архимандритами і ухвалили, щоби світске і монаше духовенство складало що-річно для польского короля по 700.000 зол.

Від д. 17 падолиста настали такі великі морози, яких не памятали найстарші люде і ті морози тревали аж до лютого слїдуючого року. В часі тих морозів гинули від зимна люде, худоба і птиці.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 21.03.1890]

Рік 1776.

Дня 5 лютого зменшили ся морози, які від падолиста 1775 р. тревали, і на світї стало лекше.

Дня 22 лютого повстав огонь о 8 годині вечером близько монастиря Василян і спалили ся три хати. Для монастиря і цілого місточка була велика небезпечність по причині сильного вітру.

Дня 27 лютого охрещено секретно в Острові на лат. обряд молодого хлопця Турка, котрого княгиня Ксавера Любомирська привезла з собою до Кристинополя і Василянам віддала для поученя его в вірі християнській. Сего хлопця реквірував турецькій баша, але его не видано.

Дня 13 марта заложено при монастири огород. Саджено овочеві дерева, липи, вишні, агрест, порічки і т. д. На монастирськім фільварку в Новім-городі, де давнійше стояло приходство, виставлено новий дім з коморою і мурованою пивницею. На місци старого розібраного дому заложено садок з овочевими деревами. На тім фільварку мали Василяне сего року три пари волів, шість пар коней і три корови.

В місяци цвітню показало ся, що по причині довгої і острої зими повимерзало дуже багато деревини по садах, а декуди і цілі сади вигинули.

Дня 19 цвітня, по мисли цісарского розпорядженя, відбувала ся в Кристинополи і окрестности конскрипція людей і домових звірят. Конскрипцією займали ся австрійські офіцери.

Від 25 до 28 мая вели ся переговори mezi Щастним Потоцким і его сестрами о віна і спадок по воєводі Салезію і Анні Потоцких. Щастний, погодившись з сестрами, виїхав з ними з Кристинополя до Белза, де угоду дня 25 мая підписано і втягнуто в городські акти. Маєток Салезія і Анни Потоцких отаксував Маріян Вичалковскій, адвокат і повномічник пок. воєводи, на 20 мільонів зол. [Воєвода Салезій і Анна Потоцкі мали пятеро дітей: сина Щастного і чотири дочки, котрі вийшли: Марія за Бриля, Людвіка за Казимира Ржевуского, Антонина за Ксаверія Любомирского і Пелагія за Михаїла Мнішка.]

Дня 1 червця почали ся по церквах і костелах відправляти ювілейні богослуженя.

Того ж дня видало ц. к. намістництво львівське розпорядженє, щоби по всіх приходствах провадили ся метрики роджених, вінчаних і усопших, розіславши заразом друковані формулярі, як метрикальні книги провадитись мають.

В серпни відбула ся в Уневі капітула Василяньска, на котрій вибрано: Іосифа Маргулеса провінціялом, Атанасія Петровского прото-консультором, Амаликата Крижановского, Єронима Калетиньского і Анатола Водиньского консульторами, Корнилія Срочиньского секретарем провінції. По сій причині переселив ся о. Корнилій Срочиньскій, игумен кристинопільскій, положившій великі заслуги для добра монастиря кристинопільского, из Кристинополя дня 24 вересня до Задарова, а его місце заняв о. Ампликат Крижановскій з

Добромиля, яко третій з черги игумен кристинопільській. [О. А. Крижановській продовжав в книзі *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego* записки аж до своєї смерті.]

Дня 29 вересня приодіто трилітнього хлопця Феліціяна сина Осецких в рясу Василяньску на желанє родичів.

Дня 28 червня прилучено Ключів яко філіяльну церков до монастиря кристинопільского. Послі прилученя стали Василяне уживати еренціональних ґрунтів в Ключові, які до місцевих приходників приналежали. [Отся вістка взята з метрик Ключова.]

(Дальше буде.)

[Дѣло, 24.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1777.

Дня 22 лютого зробило собі австрійське войско в монастири Василяньскім магазин збіжа, без попередного повідомлення игумена. На внесений игуменом до правительства рекурс, забрало войско свій магазин з монастиря Василяньского і перенесло его до монастиря Бернардинів.

Дня 19 мая прийшов Кастан Деманек, гвардіян Бернардинів, до о. А. Крижановского, игумена Василяньского, і візвав (не просив) его, щоби визначив Василян до асисти при процесії Бернардинській. Коли игумен запитав его, чи на случай процесії Василяньскої услужать знов Бернардини Василянам, відновів на се гвардіян, що "ні, бо не було такого звичаю". — "Не для звичаю або повинности — відозвав ся игумен — але з чемности пошлю вам Василян до асисти" і післав. По сконченій асисти Бернардини не тільки не угостили Василян, но навіть не сказали им за труди их "спаси-Біг". На обід запросили Бернардини лише игумена, котрому гвардіян так докоряв, що игумен встав від стола і, не попрощавши ся, лишив комнату. Довідавши ся, що зайшло, просили Василяне игумена, щоби "се иго ex nullo dato et accepto раз из них звержено", аби не услужували понижаючим их Бернардинам.

Дня 8 червня перенесено икону Пр. Діви Марії з замку Тартаківского до міського костела. На запрошенє о. Сушицкого, лат. пароха і крилошанина тартаківского, проповідав при сім торжестві о Мартиніян Драчакевич, місіонар Василянин з Кристинополя.

Дня 22 червня в день св. Онуфрія служив литургію в монастирській церкві о. Теодор Витосовській, декан і парох белській, а проповідь голосив Бернардин з Сокаля. По литургії приймала пані Макпарлянова, вдова по лікарю, священників в своїм домі, а монастир Василяньській причинив ся до приєму вином.

Дня 14 серпня по усуненню жидівських броварів, що стояли близько монастиря, плянтовано се місце на побільшене монастирського огорода. Також усипано вал від муру цвинтаря по монастирську кухню і украшено вал корчами і цвітами. На цвинтарі при монастирській церкві саджено в осени сего року сливки, морелі, яблука, а за цвинтарем по під муром волоскі оріхи.

Рік 1778.

Сего року відправляв ся величавий карнавал в замку кристинопільським під проводом Мнішка, каштеляна краківського, а тестя Щастного Потоцького. На сей карнавал зіхало ся дуже много польських магнатів, був і губернатор из Львова. По причині, що всі комнати в обширнім замку були заняті, містило ся много гостей в обох місцевих монастирях і по приватних домах в місточку. В оранжерії, яку перероблено на театральну салю, відбували ся театральні представлення через цілий карнавал і навіть в дві перші неділі посту. В театральних представленнях виступали яко актори: Щастний Потоцькій, з своєю женою Іосифою Мнішок, ординатова княгиня Радзивилова, братя Вільгорські, староста бускій Мір, підчашій коронний Чацкій, каштелян львівській Мирській і другі.

В місяці марті постарали ся оо. Василяне о то, що розібрано три будинки, стоячі близько монастиря, межі котрими був і скарбовий дім, призначений на арешт для жовнірів. Усунено також і четвертий дім, стоячий при монастирським цвинтарі, де містила ся орхестра двірська. На місці розібраних і усунених домів побудовано монастирські стайні, возівні, шпихлїр, і все то опарканено дошками.

Дня 19 червня викопано в монастирським огороді три саджавки, зарибнено их, а вибрану из саджавок землю розвезено по огороді, щоби его вирівнати. Робітникам при копаню саджавок плачено від сяжня робота по 10 грошей.

Дня 3 серпня спроваджено з Хоросткова до Кристинополя мертве бальсамоване тіло Марії Брильової, жени Фридриха Бриля, старости варшавського, а дочки Салезія а Анни Потоцьких, щоби похоронити єї в родинних гробах. Напротив деревяної, оксамитами і дорогими оздобами покритої домовини вийшли аж до Буга всі братства і цехи, з численним клиром обох обрядів. Коли при пороні на Бузі знято з воза домовину, котру окружала численна шляхта з родиною, промовив до зібраних Бернардин сокальській, в поході при замку промовив Василянин о. Антоній Столкевич cum magno plausu, а в костелі Бернардинським місцевий Бернардин. Похоронний похід провадив о. Іоан Підгородинський, архидіакон луцькій і парох островській, бо до лат. приходства в Острові приналежав Кристинопіль. Згаданий архидіакон і парох Островській не хотів так довго прилучитись до кондукту, поки єму з гори не заплачено 10 дукатів.

Другого дня відправляли ся заупокійні литургії в костелі при домовині, виставленій на катафалі, на котрім родичі небішки спочивали. По укінчених литургіях і похоронних молитвах знято домовину з катафала, занесено в підземну крипту Бернардинського костела і тут зложено побіч домовин родичів.

Марія Брильова була найстаршою дочкою Салезія і Анни Потоцких. Її муж Фридрих Бриль, син всемогучого міністра польського короля Августа III., як причисляв ся до найкрасших мужчин, так був і в науках високо освітаний, а до того грав майже на всіх інструментах.

Дня 2 жовтня викопано на подвір'ю монастиря глибоку криницю, котрої до тепер при монастири не було. З браку криниці вожено що-дня до монастирської кухні из Буга воду в бочках, а воду до питя брано по сусідствах, але тая вода не була добра. За житя Салезія Потоцкого спроваджувано до замку воду до питя из криниці з села Жужеля. Ся криниця з чистою зимною водою єсть і тепер на ерекціональнім ґрунті близько приходского дому за стодолюю пароха під горбочком, відки з-під каменя випливає вода.

Игумен Ампликат Крижановсвій справив великій хрест *cum ligno vitae*, за котрий заплатив 355 зол. 15 кр. Сей хрест виносив монах в церковних ризах що п'ятниці кожного тижня перед престол Спасителя, а зібрані люде цілували сей хрест. По причині, що до цілованя того хреста горнули ся селяне і латинського обряду, то кс. Підгородинській, архидіакон і парох островській, обжалував оо. Василян перед латинською консисторією холмскою, що они через заведенє нового небувалого церковного богослуженя *alliciunt ad se populum ritus latini avocando* нарід від костела.

Рік 1779.

В цвітни спроваджено до монастирської церкви великій звін 618 фунтів ваги. Сей звін перелито з розбитого монастирського звона, до него додав ся розбитий звін з Городища, розбита сигнатурка, котел горілчаний, котрий привезено з квести, і малий котелик.

Сего року упокоїли ся два рускі єпископи, а то: дня 24 цвітня Лев Шептицькій, єпископ львівській в Радомишли на Україні, проживши 65 літ, і Атанасій Шептицькій, єпископ перемискій дня 8 червня в Самборі. Оо. Василяне, побоюючись, щоби опорожнені єпископські престоли не дістали ся с'єго *saeculari*, бо оба покійні єпископи були з чину Василянського, ухвалили вислати в тій цілі провінціяла Василян до Відня, наложивши поперед на монастирі грошеву контрибуцію на покритє видатків подорожи.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 26.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1780.

Від дня 21 липця до кінця вересня відбувала ся генеральна капітула в Тороканю коло міста Автополя під проводом митрополита Янсона Смогорневского, котрого часто заступував на капітулі Гедеон Горбацькій, єпископ пиньській. На тій капітулі поділено дотеперішні дві провінції, литовску і руску, на чотири, а то: на литовску, білоруску, пиньску і галицку. Из Кристинополя виїхав на туу капітулу игумен Ампликат Крижановській. В часі тої капітули змарновано багато часу на сварках, суперечках, клеветах і закулісових інтригах.

Як межі монахами не було згоди і ладу, так само не було ладу і межі их службою, котра пила і гуляла по цілих ночах та била ся між собою. Один п'яний візник приліпив у ночі свічку до дишла близько сїна, з чого повстав пожар і вскорі огорнув і знищив стайні, возівні, вози і кочики прибувших на капітулу монахів, упряж і много інших річей. В тім пожарі спалило ся много коней, много людей по пекло ся в сні, а Симеон, візник провінціяла, котрий справляв сего вечера свої именини, попик ся на смерть. Шкоду про сей пожар обчислено на 12.000 зол.

В часі капітули живили ся зібрані монахи у місцевого настоятеля монастиря о. Сильвестра Пальчевского за тиждєву платню одною дуката від особи, але харч був такій лихий і несмачний, що много покинули монастирській харч і живили ся по приватних домах в селі.

На сій капітулі вибрано о. Юсафата Маргулеса прото-архимандритом, а провінціялами оо. Иниокентія Малиновского, Теодосія Ростоцкого, Атанасія Петровского і Амвросія Матковского.

Дня 25 листопада приїхав єпископ холмській Максимиліян Рилло до Кристинополя і мешкав в монастири Василянськїм через два дні, dawał propter Comunite obiad i konsolacyę.

Рік 1781.

Декретом губерніяльним з дня 16 лютого сего року приказано, щоби мерців хоронено чотири лікті глибоко в землі.

Сего року мали оо. Василяне багато клопоту за для укінчення мурованої церкви. Показала ся конечна потреба розібрати і усунути руштоване, котре грозило ходячим попри церков людям, а тут не було фонду, щоби церков з верху укінчити. Щастний Потоцькій обіцював, що причинить ся до укінчення церкви, але в часі, коли церков була на укінченю, він продав дня 8 марта 1781 р. Константинополь з другими місцевостями князю Адамови Понинському, щоби сей сплатив залягаючі на добрах кристинопільских довги, а давши Василянам кільканацять кірців вапна, 109 кіп гонтів і дерево на крокви, заявив, що церков своїм коштом кінчити не буде. При відїзді Щастного Потоцкого, упросили єго Василяне, що той обовязав ся усунути чотири жидівські дома, стоячі по при монастири, де Василяне наміряли ставити звінницю, а натомість дати жидам в заміну другі двірські дома. А що жиди не хотіли з своїх домів уступити, то справа оперла ся аж о губернію львівску, котра казала ті дома отаксувати, а коли жиди на таксу пристали і им належитість виплачено, винесли ся з домів, тії розібрано, а порожне місце віддано до ужитку Василянам.

Дня 24 цвітня почала ся в монастири кристинопільськїм триднева конгрегація дієцезальна під приводом Макс. Рилла, єпископа холмского і завідателя єпархії перемискої.

Дня 22 серпня приказало правительство настоятелеви монастиря виготовити на льтинськїм язичі инвентар церковний і парохіяльний, як і фасію доходів монастирских.

По причині, що правительство заказало квесту, дав ся сего року відчути недостаток в монастири.

(Дальше буде.)

[Дѣло, 27.03.1890]

(Дальше.)

Рік 1782.

Дня 26 марта в Великодну субботу, коли відправляла ся в ночи в монастирській церкві полуношниця, вибух великій огонь в місті і знищив 145 домів. В часі того огню був монастир з церквою в великій небеспеці, тому дораджувано, щоби поздймати звони из вежі. Василияне знявши чудотворну икону Матери Божої з престола, вийшли з нею при співах "За всіх молиши ся благая" на цвинтар против огню, і огонь обернув ся в противний бік, не зробивши монастиреві ніякої шкоди.

Дня 19 цвітня приїхав до Кристинополя Максимиліян Рилло, єпископ холмській і адміністратор єпархії перемискої, на дієцезальну конгрегацію з Василиянином о. Юліяном Шпонрингом і испитували окрестний клир з наук богословских. На сій конгрегації укарано dyscypliną с. Инокентія Куликівського, Василиянина з Кристинополя за неморальне поведене.

Дня 24 цвітня упокоїв ся Николай Потоцкій, воевода белській, кавалер мальтанській, проживши 78 літ. Курендою з 30 цвітня візвав єпископ львівській Петро Білянській сельській клир, щоби за покійного, яко фундатора численних церквей і монастирів, по три литургії відслужили.

Дня 21 мая завзивав кс. Кастан Демонек, гордий гвардіян Бернардинів кристинопільских і "najzajadliwszy nieprzujacieł Rusinów", оо. Василиян, щоби явила ся до асисти при поході Божого Тіла. Коли Василияне тому візваню відмовила, запросив собі кс. К. Демонек до асисти двох руских парохів, з Боратина і з Завишні, а убравши их в латинські фелони послуговував ся ними. Сам гвардіян не явив ся при поході, а стояв в вікні і кричав на ціле горло на двох хлопців, котрих приказав перед костелом за се карати різками, що они неприлично поводитись в костелі. Зібрані люде, дививши ся на все, соблазняли ся. За-для великої гордості кс. К. Демонека, не було межі Василиянами і Бернардинами такої приязни, яка давнійше бувала, тому і одні другим рідко коли при церковних торжествах допомагали.

Дня 1 липца збунтували ся селяне з Волсвина і не хотіли Василиянам панщини відробляти. На внесену до правительства жалобу, виделеговано до Волсвина цісарского імісаря, і межі Василиянами а селянами станула така письменна угода, що при панщиняних роботах будуть Василияне давати селянам безплатний харч.

Дня 17 серпня доставив Дерінг, ц. к. староста сокальській, игуменови монастиря урядове письмо, по силі котрого має кождий клирик монах перед своєю ординацією постаратись у правительства о *titulum mensae*.

Дня 26 вересня приїхав до монастиря кристинопільського Клеменс, першій ц. к. комісар з староства сокальського, і казав собі показати карцер призначений для місцевих монахів на случай кари. Коли карцер комісареві показано, він візвав двох Василян і допитував ся их, щоби зізнали *sub consciencia sacerdotali*, чи не містить ся в монастири якій другій, тайний карцер. Дізнавши ся, що кромі показанного нема другого карцера, списав комісар протокол. Сей протокол підписали игумен і два Василяне а комісар відїхав до Сокаля.

Дня 25 жовтня відбуло ся в місточку Виткові в Сокальщині вінчане Іосифа Шептицького, старости станіславівського, з Антоніною з роду Павловских, а вдовою по Якові Коморовским из Сушна, матерію утопленої Христини, жени Щастного Потоцького.

Рік 1783.

Сего року в день празника Богоявлення така була слота, що водосвяте Іорданське не могло відбути ся на Бузі (як се бувало звичайно) но відбуло ся на саджанці в монастирским огороді, а проповідь голошено в альтані.

Дня 26 мая відбула ся в монастири кристинопільским дієцезальна конгрегація під проводом єпископа Макс. Рилла, на котрій був і о. Анастасій Петровскій, провінціял Василян.

Дня 29 мая в понеділок упокоїв ся о 11 годині в ночі о. Мартиніян Драчакевич, місіонар Василяннин, загально люблений і поважаний. Покійний був недужний через 16 тижнів на голову, маючи в середині чирак, котрого лікарі вилічити не могли. О. М. Драчакевича, яко першого від основаня монастиря кристинопільського, помершого тут єромонаха, похоронено на цвинтари, припераючим до монастирської церкви і від полудневої сторони, положенім межі звінницею а огородом а опоясанім муром.

Рік 1784

Дня 4 цвітня відбувала ся в монастири кристинопільским тридневна дієцезальна конгрегація під проводом єпископа Маке, Рилла.

Дня 26 грудня служив першу литургію в монастирській церкви ново-ординований єромонах о. Маріян Семиньскій і стискав зібраним голови.

Сего року упокоїв ся в монастири добромольськїм о. Іосафат Висоцкїй, архимандрит жовківськїй і покровитель монастиря Василян в Кристинополи. [Міщ. Вас. архів.]

Рік 1785.

По силі губерніяльного розпорядження, щоби монахи по монастирях вибирали самі з-помежи себе старшину, приступили Василяне з Кристинополя дня 11 січня до вибору игумена і вибрали одноголосно о. Ампликата Крижановского місцевим игуменом, як був і доси. Вибір відбував ся тайно картками, а перед вибором складали голосуючі монахи присягу, що лиш найдостойнішого з-посеред себе на игумена вибирати будуть.

Рік 1787.

Дня 29 грудня о. Ампликата Крижановского, игумена кристинопільского, вибрано провінціялом галицким. Послі сего вибору упокоїв ся він пятого дня, с. є. 3 січня 1788 р. і его захоронено в Кристинополи на монастирськїм при церкві цвинтари. На его місце вибрано на четвертого з черги игумена кристинопільского о. Инокентія Крижановского.

[З смертю о. Ампликата Крижановского кінчать ся і записки в книзі *Dziejopis Monasteru Krystynopolskiego.*]

(Дальше буде.)

[Дѣло, 05.04.1890]

(Дальше.)

Рік 1789.

Сего року за часів игумена о. Инокентія Крижановского, наслідника покійного о. Ампликата Крижановского, вимуровано одно до монастиря припираюче поверхне крило для побільшення монастиря і огорожено монастирську по-при церкві площадь та засаджено на нїй деревину. [Васил. архів.]

Рік 1794.

Дня 10 падолиста с. р. упокоїв ся в Жовкві другій з черги архимандрит жовківськїй о. Іосиф Дзьоковськїй, покровитель монастиря кристинопільского, проживши 56 літ. За часів того архимандрита спроваджено 1784 р. из Відня до Жовкви мощі св. мученика Партенія, шурина лютого Нерона, і уміщено их в склянїй домовинї в великїм престолї в монастирськїй церкві. [Васил. архів.]

Рік 1797.

Дня 7 цвітня т. р. за часів игумена Вячеслава Криницького вибух в часї Великодних свят великїй огонь в Кристинополи і погорїло багато домів в ринку і замок. На церкві Василянськїй і притикаючих монастирських будинках згорїли дахи. [Васил. архів.]

Die 21 Julii a. c. ex speciali dispositione Excelsi Gubernii et mandato Illustrissimi Consistorii nova parochia ritus latini in civitate Krystynopol stabilita juxta praescripta normalia A. R. P. Adalbertus Białecki Guardianus Conventus Krystynopoliensis, ab Excellentissimo Archiepiscopo institutus, a Decano Sokaliensi installatus ad Movae parochiae. Spiritualia eidemque novo parocho Guardiano

Conventus Krystynopoliensis injunctum, quatenus de anno in annum juxta calculum, jura stolae illis parochiis restituat, a quibus loca avulsa sibi tradita habet.

До року 1797 приналежавь Кристинопіль до лат. парохії в Острові. Послі основаня лат. парохії в Кристинополи стали місцеві Бернардини завідувати туо парохію і завідують єї до тепер. [Лат. архів в Острові.]

Рік 1813.

Дня 21 червня т. р. упокоїв ся в Белзі о. Теодор Витусовскій, парох і декан белскій, офіціал генеральний, суррогат і крилошанин капітули перемискої, проживши 80 літ. Скінчавши студії в семинарії виленьскій, дістав прихід белскій по силі грамоти з д. 17 червня 1760 р., коли єго попередник о. Іоан Предремирскій з прихода белского і уступив. О. Т. Витусовскій провадив довголітний процес з Бенедиктом Стефановским, лат. парохом белским при шпиталю св. Тройці, про ерекціональні поля, які той старав ся собі присвоїте. О. Витусовскій виграв процес, а Б. Стефановскій мусів єму три дукати коштів заплатити.

Вь давних часах посїдав Белз шість церквей, но коли одні погорїли, другі знов про старість похилились до упадку, постарав ся запопадний о. Витусовскій у цісаря Іосифа II, що той віддав Русинам белским грамотою з д. 12 мая 1785 р. на власність замкнений мурований монастир лат. монахинь Домініканок, поставлений 1635 р., з престоломи, иконами, органами і т. д. За душпастирства о. Витусовского пралучено до прихода белского самостійне приходство на Люблинськім передмістю і в Прусинові. При старику о. Витусовским, в єго послїдних літах, був сотрудником в Белзі о. Гавріїл Кондратович. [Архів рус. церкви в Белзі.]

Рік 1818.

Оо. Валеріян Максимович і Олимпій Миланович, Василяне, покинули монастир жовківскій і не знати, де подїлись. Консистерія письмом з д. 15 січня т. р. ч. 2.019 відносилаь до игумена кристинопільского, щоби той слїдив, чи де в окрестности не укривають ся.

Того року упокоїв ся в Жовкві о. Юліян Здюшиньскій, архимандрит Василян в 75 році. [Васил. Архів.]

По смерти Салезія і Анни Потоцких*) тримала в посесії добра кристинопільскі і від австрійского правительства вдова Катерина Коссаковска, сестра Салезія Потоцкого, аж до своєї смерти. Мешкаючи стало в замку кристинопільским, де і померла, она приймала дуже виставно в замку цісаря Іосифа II., коли сей приїхав був до Кристинополя. По смерти Коссаковскої адмініструвала камера у власнім зарядї згадані добра поки их не продано 1818 р. Матею Старжиньскому. Від Старжаньских перейшов Кристинопіль з прилеглостями в дорозі купна на Павловского, ожаровского генерала Наполеоньских воєн, Рудницкого, та Фукса, аптикаря з Тернополя, а після смерти Фуксової на єї сина з першого супружества Тадея Вишневого, ожененого в Юлією Стадіонівною, братаницею бувшого губернатора галицкого Стадіона. [Архів Бернардиньскій.]

Рік 1820.

Того року за часів игумена о. Варлаама Команевича прилучено Пархач яко дочерну церков до Кристинополя. В Пархачи було з давен-давна випосажене приходство, і ним завідували світські душпастирі мешкаючи в Пархачи. В послїдних часах були там слїдуючі світські парохі: Року 1785 о. Іоан Жишкевич, помер 3 січня 1789 р., проживши 77 літ; при нїм був сотрудник о. Іоан Левицкій. — Року 1789 о. Яков Улицкій, переселив ся пізнїйше до Реклинця і там

помер. — Року 1791 о. Василій Красицький. — Року 1803 о. Іоан Децикевич, пізнійший парох в Руданцях. — Року 1816 о. Павло Мосевич. — Року 1819 о. Іоан Кондратович. Коли той послідний переселив ся до Куликова, почали оо. Василяне з Кристинополя від 1820 р. Пархачем завідувати. [Метрики Пархача.]

*) Похорони Анни Потоцької описані подрібно в повістці "Мертва рука", печатаній 1 в фейлетонах "Дѣла" чч. 258—260—261 з 1889 р. Автор.

(Конец буде.)

[Дѣло, 05.05.1890]

(Конець.)

Рік 1832.

Sua S. R. Majestas altissimo rescripto de 4-a martii 1822 pro strictissima observatione ordinare dignata est, ut universus Clerus regularis praescripto ordinis habitu utatur, et non in vestitu vulgo "Frak", aut aliquo alio, qui dubium relinquit ad quam classem hominum pertinet utatur. Ita etiam in Monasteriis clausura statutis convenies restituenda et que ad exitum omnia accurate observanda sunt, qua statuta cujuslibet ordinis praescribunt. [Записка на монастирськім молитвослові]

Рік 1824.

Того року був в Кристинополи великій огонь, при котрім місточко потерпіло багато. Подібні огні повторяли ся в Кристинополи ще в роках слідующих 1834—1847 і 1852. При тих пожарах утерпіли багато костел Бернардинській, монастир Василянській з примикаючими монастирськими будинками і замок Потоцьких. По посліднім пожарі 1852 р. стояла через довшій час церков Василянська за-для браку фондів покрита соломою, поки не покрито єї гонтом. [Бернард. і Васил. архіви.]

Рік 1855.

В цвітні того року именовано игуменом монастиря кристинопільського о. Игнатія Кучинського. За часів сего игумена побілено монастир, котрий від основаня свого стояв непобілений, покрито монастирську церков бляхою, позолочено великій на копулі хрест, помальовано пресвітерію, відновлено престоли в церкві, закуплено огород від міщанина Качановського, для побільшеня огорода монастирського, і старий мурований дім, стоячий при публичній дорозі, на власність монастиря.

Того року упокоїв ся в Жовкві о. Орест Хошчинській, аббат Василянській, прожившій 75 літ. В похоронах покійного, котрий до самої смерти носив довгу сиву бороду, брали участь Василяне з Кристинополя при світськім клирі деканата жовківського. По его смерти украдено инсигнія аббатські, полишилась тільки митра. [Вас. архив]

Рік 1857.

Дня 11 червня того року з полудня надтягла градова туча від Острова, зірвала ся нечувана з блискавицями буря і виломила по-при Новім-дворі лісок в Гайчині, де то в давних часах Станіслав Потоцькій виправляв народні фестини.

Рік 1876.

Того року укінчено муровану дорогу від Мостів-великих до Кристинополя. Затруднені при будові дороги інжинери, звідуючи з цікавості підземну крипту Бернардинського костела, відкрили, що незнана злобна рука, відваливши цегли до гробу Салезія Потоцького, обдерла домовину з дорогоцінної орнаментики, постягала из мерця шати, а его кости полишила в неладі в гробі.

Рік 1878.

Того року при рівнанню землі під залізну дорогу відкрито на полях ново-двірських під Кристинополем кілька стародавніх урн з попелами, кремінні ножики, кремінні пили та й деякі заліза, і все те відослано до музею гр. Вол. Дідушицького до Львова.

Рік 1884.

Дня 1 липня того року о 4-ій годині з полудня появив ся в Кристинополи по першій раз поїзд залізничі, пристроєний цвітами і лентами, на ново-побудованій залізній дорозі межі Ярославом а Сокалем. На пероні двірця ожидало много народу приїзду поїзду. По короткім відпочинку відїхав поїзд до Сокаля.

Рік 1885.

Дня 15 лютого того року основано на статутах в Кристинополи народну читальню для просвіти міщан. Відкрите читальні сполучене з науковими популярними прелекціями, відбуло ся в обширній монастирській сали в присутности оо. Василян і численних міщан. Межи прелекціями співав хор молодежи під проводом місцевого півця Игната Полотнюка народні пісні з нот.

Дня 30 цвітня відбули ся в монастири Василянськім перші збори галицьких дяків в присутности Арвая, делегованого ц. к. комісаря из староства сокальського. На зборах, на котрих явило ся багато дяків з різних околиць, вибрано комітет дяківській і припоручено єму занятись унормованєм дяківської справи в цілі получшеня нужденного матеріяльного биту дяків і піднесення просвіти в дяківськім стані.

Рік 1887.

За часів игумена кристинопільського о. Игнатія Кучинського поставлено громадским коштом нові дерев'яні церкви в дочерних селах: в Городищах і в Пархачи. Поставлену церкву в Пархачи о трех банях, бляхою криту, поблагословив дня 7 червня 1887 р. о. Матей Дмоховській, ювилат, декан белській і парох з Осердова, з великим торжеством в присутности окрестного клиру і численно зібраного народу. До нової церкви пожертвувала місцева патронка пані Валерія Мадейска гарну кимворію.

Рік 1888.

Після висшого розпорядження явили ся в маю того року в Кристинополи архітект Станіслав Дидек, єзуїтській лянк, і став займати ся реставрацією монастиря Василянського, коли знов Евсевій Сай, лянк Василянській, обняв яко економ заряд монастирського господарства.

Дня 20 серпня приїхали сюда два реформовані пресвитери-Василяне оо. Висаріон Кулик і Юліян Дацій, яко сотрудники, а по них приїхали: о. Антоній Міль (Mühl), Єзуїт, ректор і о.

Феликс Зосель, Єзуїт професор богословія з клириками василіяньскими: Володимиром Стехом, Іосифом Мельницьким, Кипріяном Козловским і Еміліяном Козакевичем. Клирикам почав о. Зосель викладати науки богословські.

При реставрації монастиря винято из стелі рефектаря, перестроюваного на каплицю, грубий дубовий, квадратний, хорошо перехований бальок, на котрім був вирізаний більший трираменний хрест з похилим перехрестем, а повздож хреста містилась кирилицею вирізана напись: Господи благослови Дом сей і живущих в нем — создася храм сей мисяця мая дня 26 року Божія АЧГІ (1713). Трудно пояснити, з-відки сей бальок ту взяв ся, бо перші Василіяне появили ся в Кристинополи дня 25 грудня 1764 р., а рефектарска саля, де бальок відкрито, ставляла ся в далеко пізнійших часах, за игумена Інокентія Крижановского, коли бічне крило до монастиря добудувалось.

Дня 6 вересня служив першу литургію в монастирській церкві о. Іосиф Мельницькій, ново-рукополаганий реформований Василіянин.

Дня 17 падолиста прийшов на місце уступившого ректора о. Антонія Mühl-а новий ректор Єзуїт о. Франц Радецькій.

По переселеню послідних двох нереформованих Василіян з кристинопільского монастиря: о. Леонтія Осміловского до Бучача і игумена о. Ігнатія Кузиньского до Підгорець, обняв завідательство прихода кристинопільского о. Висаріон Кулик, реформований Василіянин.

Спис игуменів монастиря кристинопільского від его основаня аж до 1889 року:

Р. 1764. Теодосій Григорович.

„ 1766. Корнилій Срочинський.

„ 1776. Ампликат Крижановській (ум. 1788.)

„ 1788. Інокентій Крижановській.

„ 1793. Вячеслав Криницькій.

„ 1810. Мартин Тарнавській.

„ 1815. Варлаам Компаневич.

„ 1821. Максимиліян Литиньській (ум. 1826).

„ 1826. Маврикій Галькевич (ум. 1835).

„ 1835. Доротей Павловській.

„ 1840. Орест Качковській (ум. 1855).

„ 1855. Ігнатій Кучиньській.

[Дѣло] 07.05.1890

